

Paweł Bogumił Sobuś

Wyższe Seminarium Duchowne Archidiecezji Częstochowskiej

e-mail: pbs@niedziela.pl

Etyczne aspekty globalizacji gospodarki

Nieustanny postęp techniki pociąga za sobą konsekwencje w różnych dziedzinach ludzkiego życia. Człowiek korzystając z tych osiągnięć ma niejednokrotnie możliwość ułatwienia i usprawnienia sobie wykonywania różnych czynności związanych już to z pracą zawodową, już to z gospodarstwem domowym. Dostępność coraz bardziej rozwiniętych środków transmisji informacji sprzyja szybszemu dostępowi i wymianie wiadomości. Rozwój środków transportu umożliwia szybsze przemieszczanie się po ziemskim globie, nie wspominając już o możliwościach podróży w kosmos. Planeta Ziemia staje się coraz bardziej globalną wioską, gdzie doświadczenia jednych stają się udziałem wszystkich, jak choćby w przypadku katastrofy samolotu z Prezydentem Rzeczypospolitej Polskiej Lechem Kaczyńskim na pokładzie, o której mówiono na wszystkich kontynentach, a nawet na stacji kosmicznej¹.

Proces globalizacji realizuje się na wielu płaszczyznach oddziałując na życie gospodarcze, polityczne, społeczne i kulturowe. Określa się tym terminem zjawisko gwałtownego wzrostu liczby różnych instytucji, organizacji i przedsiębiorstw o charakterze ponadnarodowym, a także przenikanie się kultur oraz konsolidację środków komunikacji masowej na przestrzeni globalnej. W sferze gospodarczej proces globalizacji ujawnia się w integracji rynków lokalnych i krajowych w jeden globalny rynek kapitału, towarów i usług².

Międzynarodowy Fundusz Walutowy definiuje globalizację jako powiększającą się współzależność ekonomiczną wszystkich krajów świata. Wywołuje tę współzależność wzrost wolumenu i różnorodności transakcji zagranicznych w zakresie dóbr i usług, przepływ kapitałów w zasięgu międzynarodowym oraz szybkie upowszechnianie się technologii³.

A. Dylus określa globalizację jako proces oddolny i spontaniczny. Uważa, iż stanowi ona kolejny etap ewolucji kapitalizmu (podczas gdy niektórzy traktują ją jako już etap końcowy). Uznaje ją za niezamierzony efekt działania różnych podmiotów będący wypadkową nakładających się na siebie gwałtownych przemian w różnych dziedzinach,

¹ Koszty transportu lotniczego od 1930 r. spadły o 80%, koszty telefonów o 99%, natomiast ceny komputerów w latach 1960–1990 spadły stu dwadzieściookrotnie. Por. A. Dylus, *Globalizacja gospodarki. Rzeczywistość i mity*, w: A. Nowicki, J. Tyrawa (red.), *Słowo nieskowane. Księga Jubileuszowa dla ks. Jana Kruciny*, TUM, Wrocław 1998, s. 206. PAP, *Międzynarodowa Stacja Kosmiczna śle kondolencje dla Polaków*, <http://www.polskatimes.pl/aktualnosci/243518,miedzynarodowa-stacja-kosmiczna-sle-kondolencje-dla-polakow,id,t.html>, 2010-04-12, 13:52:27.

² Por. J. Gocko, *Moralno-społeczne aspekty globalizacji gospodarki*, „Roczniki Teologiczne” 2005, z. 3, s. 129.

³ Por. M.G. Totola, *Ekonomiczno-społeczna problematyka globalizacji*, „Społeczeństwo” 1998, nr 1, s. 93.

wśród których wymienia nowe technologie i techniki komunikacyjne, komputeryzację, gospodarkę opartą na wiedzy, społeczeństwo informacyjne oraz liberalizację handlu⁴.

Zasadniczymi podmiotami globalizacji są transnarodowe firmy, które aktualnie decydują o dynamice gospodarki światowej. Nazywa się je „globalnymi aktorami” (global players). W 2005 r. ich liczbę szacowano na około 60 tysięcy. Odwołują się one do neoliberalnej, anty-konstruktywistycznej filozofii wolnego rynku. Tak więc za główną siłę napędową globalizacji uznaje należą ostrą konkurencję w celu osiągnięcia maksymalnego zysku⁵.

J. Gocko pisze o globalizacji jako ważnym wyzwaniu cywilizacyjnym dla światowej gospodarki w początkach XXI w. Uważa, iż należy ją zakwalifikować do grona najbardziej kontrowersyjnych procesów świata współczesnego. Ocena jej stanowi złożone i trudne wyzwanie, gdyż zależna jest od perspektywy, z jakiej bywa podejmowana⁶.

Globalizacja postrzegana jednocześnie jako szansa i zagrożenie sprowokowała Jana Pawła II do postawienia pytań o jej przyszły kształt. U progu 1998 r. pisał: *Globalizacja ekonomii i finansów jest już rzeczywistością, coraz wyraźniejsze są też skutki szybkiego rozwoju technik informatycznych. Stoimy u progu nowej ery, która niesie z sobą wielkie nadzieje, ale także pytania i obawy. Jakie będą konsekwencje dokonujących się przemian? Czy wszyscy będą mogli czerpać korzyści z globalnego rynku? Czy wszyscy będą mogli wreszcie zaznać pokoju? Czy relacje między państwami będą bardziej równoprawne, czy też konkurencja ekonomiczna i rywalizacja między narodami i państwami doprowadzi ludzkość do sytuacji jeszcze bardziej niestabilnej?*⁷.

1. Pozytywne aspekty globalizacji gospodarki

Kompendium nauki społecznej Kościoła wskazuje, że pozytywne możliwości globalizacji wypływają z rozwoju systemu stosunków ekonomicznych i finansowych powiązanego z szybkim rozwojem telekomunikacji. Umożliwiło to jednocześnie znaczne obniżenie kosztów komunikacji i nowych technologii. Przyczyniło się również do przyspieszenia w skali światowej procesu rozszerzenia wymiany handlowej i transakcji finansowych. Globalny rynek kapitału pomnożył przepływ kapitałów i umożliwił podmiotom gospodarczym łatwiejsze dysponowanie zasobami. W systemie globalnym istnieje rzeczywista większa możliwość przyspieszenia rozwoju, której nie mogły dać klasyczne formy solidarności, bowiem doświadczenie wskazuje, iż globalizacja ekonomii niesie wielkie możliwości postępu w zakresie organizacji, wydajności, upowszechniania wiedzy, transferu technologii, polepszania warunków życia i zbliżenia ludzi⁸.

Globalizacja niosąc duży wzrost stwarza większą równowagę w świecie i daje możliwość rozwoju krajom ubogim. *W ostatnich 50 latach ubóstwo zmalało bardziej niżeli przedtem w ciągu 500 lat i to zmalało – w pewnych zakresach – prawie we wszystkich*

⁴ Por. A. Dylus, *Globalizacja. Refleksje etyczne*, Ossolineum, Wrocław 2005, s. 13.

⁵ Por. tamże, s. 12, 14.

⁶ Por. J. Gocko, *Moralno-społeczne aspekty globalizacji gospodarki*, „Roczniki Teologiczne” 2005, z. 3, s. 133.

⁷ Jan Paweł II, *Sprawiedliwość każdego człowieka źródłem pokoju wszystkich. Orędzie na XXXI Światowy Dzień Pokoju*, „L'Osservatore Romano” (wydanie polskie), 1998, nr 1, s. 5.

⁸ Por. Papieska Rada Iustitia et Pax, *Kompendium nauki społecznej Kościoła*, nr 362; K. Belch, *Wyzwania globalizacji w świetle nauki społecznej Kościoła*, Wydawnictwo Archidiecezji Przemyskiej, Przemysł 2007, s. 57.

*krajach. W ostatnich dziesięcioleciach podniosły się znacznie podstawowe wskaźniki rozwoju. W krajach rozwijających się śmiertelność niemowląt zmalała od 1960 – a więc w okresie niewiele dłuższym niż życie jednego pokolenia – więcej niż o połowę; niedożywienie zmniejszyło się przynajmniej o jedną trzecią; procent dzieci nie objętych nauczaniem na poziomie szkoły podstawowej spadł z połowy do jednej czwartej; liczba rodzin nie mających dostępu do pitnej wody zmniejszyła się z 90% do jednej czwartej [...]. pod koniec XX w. 3–4 miliardy ludzi notuje istotne polepszenie standardu życia, a 4–5 miliardów uzyskuje dostęp do oświaty i podstawowej opieki zdrowotnej*⁹.

Do korzyści płynących z globalizacji T. Piecuch zalicza:

- wzrost zysków dzięki wykorzystaniu wyróżniających się możliwości przedsiębiorstwa w skali globalnej;
- większe zdolności wzrostu, które bywają nieosiągalne, kiedy funkcjonuje się jedynie w ramach rynku krajowego;
- możliwość poprawy pozycji konkurencyjnej przedsiębiorstw przez użycie składników produkcji z różnych krajów;
- wzrost efektywności przedsiębiorstw;
- swobodny przepływ kapitałów i zanikanie administracyjnych granic, co umożliwia wybór umiejscowienia przedsiębiorstw lub ich oddziałów w oparciu o rachunek ekonomiczny;
- możliwość osiągnięcia korzyści z optymalnego umiejscowienia działalności firmy w skali światowej, czyli lokalizacja sprzyjająca najefektywniejszej działalności;
- wykorzystywanie wyników doświadczenia, co pozwala obniżyć koszt jednostkowy produkcji w miarę gromadzenia się ilości wytwarzanych produktów dzięki uczeniu się i wzrostowi skali produkcji;
- poprawę poziomu życia¹⁰.

2. Negatywne aspekty globalizacji gospodarki

Natomiast M.G. Totola pisze o negatywnych skutkach globalizacji. Wymienia tu:

- szczególną właściwością korporacji ponadnarodowych jest unikanie za pomocą działań logistycznych wszelkich powiązań z lokalnymi potrzebami (np. podatkowych);
- status obywatela staje się uzależniony od wyników transakcji i decyzji podejmowanych na którymś rynku, co owocuje odbijaniem się na nim skutków braku równowagi pomiędzy silnymi rynkami a słabym aparatem państwowym;
- handel zdąża do ustalenia nowej kultury światowej, ponieważ narzuca wszystkim opinie i uczucia dążąc do ujednolicenia gustów i preferencji nabywców w skali światowej poprzez umniejszanie wpływu regionalnych preferencji na produkcję (tzw. kalifornizacja potrzeb)¹¹.

⁹ UNDP Program Narodów Zjednoczonych dla Rozwoju, *Human Development Report 1997*, cyt za: P.N. Tai Hop, *Globalizacja: perspektywy i ryzyko*, „Społeczeństwo” 1998, nr 1, s. 65.

¹⁰ Por. T. Piecuch, *Za czy przeciw globalizacji*, w: *Globalizacja i regionalizacja gospodarki w Europie Środkowo-Wschodniej na początku XXI w. (Materiały Międzynarodowej Konferencji Naukowej)*, Rzeszów–Połańczyk 2001, s. 278.

¹¹ Por. M.G. Totola, *op.cit.*, s. 77–93.

Ponadto T. Piecuch podaje jako prawdopodobne takie następstwa globalizacji jak:

- utratę tożsamości biedniejszych państw;
- rosnące ubezwłasnowolnienie rządów narodowych, które nie mogą skutecznie bronić interesów zarówno swoich krajów, jak i obywateli;
- rosnącą mobilność przepływów kapitałów w ramach globalnego systemu finansowego, destabilizującą słabsze gospodarki;
- permanentny wzrost dysproporcji pomiędzy biednymi i bogatymi;
- coraz trudniejszą do wykrycia korupcję na dużą skalę;
- międzynarodowy terroryzm;
- upadek tradycyjnych wartości;
- załamanie się solidarności społecznej i standardów opieki społecznej¹².

Polityczna słabość narodowych i ponadnarodowych struktur politycznych sprzyja kreowaniu nowych rynków i ożywianiu popytu przez transnarodowe korporacje. We współpracy z mediami, posługując się wyspecjalizowanymi technikami marketingowymi, tworzą one sztuczne potrzeby szukając potencjalnych nabywców albo wśród wąskiej grupy ludzi o wysokich dochodach, albo w znacznie szerszych kręgach mniej zamożnych skłonnych do nabywania towarów w oparciu o zaciągane kredyty. Takie działania są zaprzeczeniem istoty gospodarki, która ma zaspokajać potrzeby, a nie je sztucznie kreować nie stroniąc przy tym od manipulacji i obietnic bez pokrycia. *Deklarowana głośno konsumentcka wolność okazuje się niekiedy swoistym kamuflażem. Wygrywając jednostkowe kompleksy i konformistyczne skłonności, przymusza się konsumenta do określonego stylu życia i narzuca mu wybory, które de facto go ograniczają. W rezultacie jego koszyk zakupów wypełniają niepotrzebne gadżety, a on sam z dumnego suwerena przekształca się w infantylnego hedonistę*¹³.

Firmy ponadnarodowe zainteresowane są maksymalizacją zysku bądź też przetrwaniem na rynku, toteż dążą do minimalizacji kosztów własnych, co przekłada się na ograniczanie funduszu płac. W konsekwencji sprowadza się do zmniejszania zatrudnienia i korzystania z nietrwałych form zatrudnienia, obniżenie płac i płacowych kosztów pochodnych, redukcji zakładowych świadczeń socjalnych. Prowadzi to do wzrostu bezrobocia i nierówności społecznych oraz powoduje zmniejszenie siły nabywczej potencjalnych klientów firmy. Należy zatem zauważyć, że redukcja zatrudnienia i pracy przez firmy pociąga za sobą wzajemne zmniejszenie potencjalnego popytu na sprzedawane przez nie towary¹⁴.

Wymuszona przez sytuację na rynkach światowych presja na obniżkę zatrudnienia i płac przynosi efekt kosztowy, jednak osłabia efekt dochodowo-popytowy. Osłabienie popytu stanowi poważne naruszenie fundamentów gospodarki globalnej, która nie może istnieć bez silnego popytu. Firma dążąca do maksymalnej obniżki kosztów płacowych działa regularnie na własną szkodę. Istniejąca w procesie globalizacji ekonomiczna sprzeczność, jaką stanowi strategia mikroekonomiczna firm w makroekonomicznej skali

¹² Por. T. Piecuch, *op.cit.*, s. 279; P.N. Tai Hop, *op.cit.*, s. 66–69; W. Bojarski, *Dokąd Polsko? Wobec globalizacji i integracji europejskiej*, Inicjatywa Wydawnicza „ad astra”, Warszawa 2002, s. 41–43.

¹³ A. Dylus, *Globalizacja. Refleksje etyczne...*, *op.cit.*, s. 21–22. Przykładem takiej logiki działania może być postępowanie wielkich firm farmaceutycznych, które w latach 1975–1995 wypuściły na rynek około 14 tys. leków, w tym na choroby tropikalne 14, ponieważ nie są zainteresowane inwestowaniem w badania naukowe tych leków, gdyż ofiary chorób tropikalnych nie są potencjalnymi nabywcami. Por. R. Kapuściński, *Rewolucja planetarna*, „Więź” 2001, nr 10, s. 18.

¹⁴ Por. A. Dylus, *Globalizacja. Refleksje etyczne...*, *op.cit.*, s. 17–18.

działania prowadzi je do katastrofy i pociąga za sobą daleko idące konsekwencje polityczne i społeczno-kulturowe¹⁵.

Globalizacja prowadzi do coraz głębszej polaryzacji warunków życia ludzi na całym świecie. Główną przyczyną podziałów społecznych jest narastająca mobilność inwestorów, szukających miejsc rokujących szybsze i wyższe dochody. Za nimi podążają wysokiej klasy specjaliści, którzy są zatrudniani przez firmy. Przemieszczany kapitał inwestorów nie wymaga już mobilnej i dyspozycyjnej siły roboczej, która pozostaje w miejscu dotychczasowego pobytu, bowiem zastępowana jest przez tańszą. Obserwowanej swobodnej migracji towarów i kapitału nie towarzyszy przepływ ludności, gdyż poszczególne państwa i organizacje międzynarodowe nakładają coraz nowsze ograniczenia uszczelniające granice państw i przeciwdziałające migracji ludzi pozbawionych w swoich krajach życiowych perspektyw¹⁶.

3. Człowiek a globalizacja gospodarki

C. Gentili uważa, że aktualnie prawidłowa relacja między państwem a rynkiem została zakłócona przez globalizację, bowiem dążeniem gospodarki jest podporządkowanie całego życia człowieka nowemu monopolowi władzy. Kiedy pieniądz staje się idolem przy jednoczesnym zapomnianiu o uczuciach względem człowieka, prowadzi to do załamania rynku. Jedyną receptą jest *opanowanie namiętności i uczynienie etyki podstawą rynku*¹⁷.

Soborowa konstytucja *Gaudium et spes* podkreśla, że twórcą, ośrodkiem i celem całego życia gospodarczego jest człowiek. Z tej przyczyny powinna być szanowana i wspierana godność osoby ludzkiej oraz jej integralne powołanie. Dotyczy to również dobra całego społeczeństwa¹⁸.

Współczesny rozwój gospodarczy, kulturowy i techniczny charakteryzuje się wieloma sprzecznościami. Daje on bowiem pewnej grupie ludzi ogromne możliwości, natomiast wielkie rzesze innych sytuuje w warunkach uwłaczających ich godności pozbawiając jednocześnie okazji do korzystania z postępu. W tych okolicznościach potrzebna jest ewolucja procesów globalizacyjnych w kierunku znalezienia nowych i skutecznych sposobów redystrybucji światowego produktu, by rozwiązać problem ubóstwa i głodu¹⁹.

Jan Paweł II postuluje, *by w miarę wzrastającego umiędzynarodowienia gospodarki powstawały odpowiednie i skutecznie działające międzynarodowe organy kontrolne i kie-*

¹⁵ Por. W. Szymański, *Globalizacja: wyzwania i zagrożenia*, Difin, Warszawa 2001, s. 235–239.

¹⁶ Por. P.N. Tai Hop, *op.cit.*, s. 61–63; J. Gocko, *op.cit.*, s. 137; P. Donati, *Praca w epoce globalizacji*, „Społeczeństwo” 2002, nr 2, s. 59–91; P. Gheddo, R. Berenta, *Dawid i Goliat. Katolicy wobec wyzwania globalizacji*, Dom Wydawniczy „Rafael”, Kraków 2005, s. 165–166.

¹⁷ C. Gentili, *Kryzys gospodarczy w ocenie nauki społecznej Kościoła*, „Społeczeństwo” 2009, nr 2, s. 208.

¹⁸ Por. Sobór Watykański II, *Gaudium et spes*, nr 63; P.B. Sobuś, *Antropocentryczny wymiar życia gospodarczo-społecznego*, „Annales. Etyka w życiu gospodarczym” 2009, nr 1, s. 219–224; H. Seweryniak, *Zaproszenie do odpowiedzialności*, w: A. Kobyliński, H. Seweryniak (red.), *Europa 2001. Zaproszenie do odpowiedzialności*, Płocki Instytut Wydawniczy, Płock 1999, s. 181–183; M. Szymonik, *Perspektywy antropologiczne w encyklice „Spe salvi”*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 2009, nr 2, s. 132–138; G. Manzone, *Godność osoby ludzkiej*, „Społeczeństwo” 2009, nr 2, s. 297–300.

¹⁹ Por. Benedykt XVI, *Deus Caritas est*, nr 30; L. Sabourin, *Drogi rozwoju i ubóstwa w erze globalizacji*, „Społeczeństwo” 2000, nr 1, s. 91–92.

rownicze, dzięki którym gospodarka służyłaby dobru wspólnemu²⁰. Uważa, że przyszłość ludzkości w dużym stopniu zależy od wytworzenia i pogłębienia powszechnej solidarności i współodpowiedzialności międzyludzkiej oraz wdrożenia jej w odpowiednie struktury. Należy zmierzać do tworzenia prawdziwej komunii w życiu społecznym, do czego odwołują się ostatecznie założenia globalizacji. Kiedy zabranie solidarności, globalizacja kreować będzie nowy rodzaj nierównowagi gospodarczej oraz przedłużanie i zwiększanie niesprawiedliwości²¹.

*

Ambiwalentność globalizacji wskazuje na złożoność jej oceny. Należy dostrzegać korzyści płynące z unifikacji rynków, systemów produkcji i handlu. Nie wolno przy tym zapominać o pogłębiających się dysproporcjach społecznych w poszczególnych krajach i regionach świata. Proces globalizacji cechuje ogromna dynamika, co nie równa się skazaniu człowieka na bezsilność. Trzeba skorzystać z doświadczeń, by wytworzyć zasady pozwalające skuteczniej zarządzać na poziomie lokalnym, krajowym, regionalnym i globalnym równocześnie pozwalając na zachowanie korzyści rynków globalnych i konkurencji bez poświęcania fundamentalnych wartości i potrzeb społecznych²².

Ethical Aspects of Globalization of Economy

Summary

The globalization constitutes the multilevel phenomenon. It also concerns the economic sphere. It is connected with the rapid technological development. In order to achieve this increasingly more recent economic successes do not forget about the one, who is to be source and the purpose of any activity – of a man.

Key words: *the globalization of the economy, the common wealth, the capital, the profit, the employment*

²⁰ Jan Paweł II, *Centesimus annus*, nr 58; A. Zwoliński, *Kościół wobec globalizacji*, w: R. Borkowski (red.), *Globalpolis. Kosmiczna wioska. Szanse i zagrożenia*, Instytut Wydawniczy PAX, Warszawa 2003, s. 55.

²¹ Por. J. Gocko, *op.cit.*, s. 141.

²² Por. J. Bielawski, *Wpływ globalizacji na wielostronną współpracę gospodarczą*, „Sprawy Międzynarodowe” 2000, nr 1, s. 14; S. Urbański, *Duchowość globalizacji*, w: S. Urbański (red.), *Duchowość współczesnego człowieka w świetle globalizacji i edukacji*, Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2003, s. 83–87; K. Belch, *Wyzwania globalizacji w świetle nauki społecznej Kościoła*, Wydawnictwo Archidiecezji Przemyskiej, Przemyśl 2007, s. 30–31.